

SOFYA'DA MİLLİ KÜTÜPHANE "NATIONALE BIBLIOTHEQUE"DEKİ ŞER'İYYE SİCİLLERİ

Doç. Yücel ÖZKAYA

Osmanlı İmparatorluğunda kadılar tarafından tutulan, İstanbul'dan gönderilen adalet-nâmeleri, çeşitli fermanları, hatt-ı hümayunları, hükümleri, berâtları, tahrirleri, valilerin yazdıkları buyruvduları, kadıların vermiş olduğu çeşitli mahkeme kararlarını, vakıf tevcihlerini, anlaşmazlıklarını, vergi taksimlerini, kadınlara arzedilen çeşitli şikâyetleri, dava konularını, kadıların İstanbul'a yollamış oldukları çeşitli konulardaki ilâmlarını kapsayan şer'iyeye sicillerinin zamanın Osmanlı düzenini, şehirlerin iktisadî ve sosyal yaşantısını ortaya koymaları yönünden büyük bir yarar sağladıkları aşikârdır.

Bu sicillerin Anadolu'da olanlarının bir kısmı sayın Osman Ersoy¹, bir kısmı da Mücteba İlgürel, ve Yusuf Halaçoğlu², Gaziantepinkiler Cemil Cahit Güzelbey³ tarafından yayınlanmıştı. Bunların dışında henüz yayınlanmamış sicillerin listeleri de mevcuttur⁴.

Anadolu'nun dışında bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği altında bulunmuş olan Avrupa ülkelerinde de kadıların tuttur-

1 Ersoy, Osman; Şer'iyeye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru, Ankara, 1964, DTCFD, C. 21, Sayı. 3-4, sh. 33-65

2 İlgürel, Mücteba. Şer'iyeye Sicilinin Toplu Kataloğuna Doğru, İst. 1975, Tarih Dergisi (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak.) Sayı: 28-29, sh 123-167. Halaçoğlu, Yusuf; Şer'iyeye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru (Adana Şer'iyeye Sicilleri), İst. 1976, Tarih Dergisi (İst. Ün.) sayı: 30, sh. 99-109.

3 Güzelbey, Cemil Cahit; Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicilleri, I. Fasikül, 1966, Gaziantep (1886-1909), II. Fasikül, (1841-1886), Gaziantep 1966, III. Fasikül (1729-1820), Gaziantep, 1970. Cemil Cahit Güzelbey 160 nolu sicilden 81 nolu sicile kadar olan ciltleri mufassal özetler halinde sunmakta olup, bu işi yakında bitireceğini ifade etmektedir. Gaziantep sicilleri 1911-1529 arasını kapsamaktadır.

4 Osman Ersoy, Gaziantep Şer'iyeye sicilleri müstesna olarak diğer müze ve kütüphanelerde 6196 şer'iyeye sicil defteri olduğunu ileri sürmektedir. Ersoy, Osman; Şer'iyeye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru, Ankara, 1964, DTCFD, C. 21, Sayı. 3-4. Bu katalogda 2422 defter yayınlanmıştır.

muş olduğu şer'iyeye sicilleri mevcuttur. Bilindiği üzere kadıların emriyle görevlendirilen katipler bu defterleri tutmakla görevli idiler. Avrupa'daki sicillerin çoğunluğu bulunduğu ülkenin merkezî bir şehrinde toplanmıştır. Örneğin, Romanya'daki çeşitli şehirlere ait şer'iyeye sicilleri Bükreş şehrinde, Yugoslavya'da Sarejova, Split, Zagreb, Üsküp gibi şehirlerde, Bulgaristanda ise Sofya Milli Kütüphane "Nationale Bibliotèque"de toplanmıştır. Mutafciëva yazmış olduğu makalesinde⁵ Sofya'daki Milli Kütüphanenin Şark Bölümünün Osmanlı Arşivinden yararlandığını açıklıyor⁶. Sofya'daki Milli Kütüphanenin Şark Bölümünün Osmanlı Arşivi kısmında Sofya, Vidin, Ruscuk, Silistre, Dobruca, Samakov, Köstence (İznebol), Tirgoviste şehirlerine ait şer'iyeye sicilleri mevcuttur. Sanıyoruz ki, yurt dışındaki bütün bu sicillerin mikroflimleri, ya da fotokopileri çekilip, yurt içinde toplanması sağlanırsa daha çok yarar sağlanabilir.

Sofya'daki Milli Kütüphanedeki şer'iyeye sicillerinin numaralarının kartlara geçirilmek suretiyle tasnife tabi tutulmaları çok yerinde olmuştur. Kartlarda sicil numarası, defterin kapsadığı tarih ve çok kısa özetler mevcut olup, bu özetler tatmin edici olmaktan çok uzaktır. Bunlardan bazı örnekler vermek yerinde olacaktır. Örneğin, Samakov D. 494 "Musa Bey Kariyesi re'ayası defteridir", D. 495'te ise "Radomir Kazası re'ayası defteridir" yazıları mevcuttur. Vidin D. 502 de ise "Vidin Postası ta'ahhüdü mektuplarının postası koçanı: 1267-1272" tarzında bir özet vardır. Umumiyetle sicil özetleri, Dobruca R. 45'teki gibi "Hacıoğlu Pazarı 1284 tarihinde mahkeme-i şer'iyenin sicil defteri", ya da, Dobruca R. 46'daki gibi "Dobruca Kazası mahkeme-i islamiyesi tarafından tanzim olunan nizâm-ı şer'iyeye ve hücc-i şer'iyenin 87 (1887) sene-i milâdiyesi ibtidasından itibaren mahkeme-i şer'iyeye tutulan bir kıt'a defteridir" özeti bulunmakta, ama ekserisinde Ruscuk R. 23 kartında olduğu gibi "Quid Vasa'a ahdihi'l sicil fi zemân-i Bolvi-zade es-seyyid Mehmed Esad el-kadi bi-medine-i Ruscuk" ya da Sofya 1 deki gibi "4 Safer 1013 (1604) Quid waqa'a fi zemân-i el-kadi-i bi-medine-i Sofya", Sofya 1-bis'de ise "1026-1027 (1617-1618)

5 V.P. Mutafciëva: L'Insitution de l'ayanlık pendant les dernières décennies du XVIII. siècle (18. yüzyılın Son On Senesi Esnasında Âyanlık Müessesesi) Études Balcaniques, Sofia, 1965, Sayı. 2-3

6 Yazar "Nous avons en vue les archives ottomanes de la section orientale de la bibliothèque nationale-Sofia." diye ifade etmektedir.

Quđ Vaqa'a fi zemân-i Mehmed b. Mustafa el-kadi-i medine-i Sofya" şeklinde, yalnızca defterin hangi kadı zamanında tutulduğunu gösteren ifadeler mevcuttur.

Sofya Milli Kütüphanesinde bulunan bu sicillerde, Anadolu'ya gönderilen ferman ve hükümler nasıl Anadolu'nun sağ, sol veya orta kolundaki görevlilere yazılıyorsa, buraya gönderilenlerde de, Rumeli'nin sağ, sol veya orta kolundaki görevlilere hitap edilmekte ve mevcut düzenin aynen Anadolu'daki gibi sağlanabilmesi, asayişin korunabilmesi için elden gelen bütün gayret gösterilmektedir⁷

Dikkatimizi çeken bir nokta da, kartlarda yazılı bazı tarihlerin sicillerdekine uymamasıdır. Örneğin, R. 37 Ruscuk defterinde bu göze çarpıyor⁸. Ama bunların sayısı çok azdır. Sicilleri incelememiz sonunda şu sonucu da elde ettik. Teşkilat ve diğer hususlarla ilgili olarak Anadolu'ya yollanan bütün yazılar, Rumeli'ye de yollanmaktadır. Yalnız, burada bazı değişik sistem ve görevliler olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, Menzil teşkilatı ile ilgili olarak gönderilen bir fermanla, Eflak Voyvodası ve Eflak Voyvodasının kapı kethüdasından da söz edilmesi gibi.

Yayınlamakta olduğumuz şer'iyye sicilleri ve numaraları muhakkak ki ileride çalışacaklara ışık tutacaktır. Fakat, bir teşebbüs ile bunların mikroflimlerinin Türkiye'ye getirilmesi daha da faydalı olacaktır. Biz burada 187 sicil defterinin yalnızca katoluğunu neşretmekle yetiniyoruz. Bunların 56 tanesi Sofya'ya, 43, tanesi Ruscuk'a, 68 tanesi Vidin'e, 4 tanesi Köstence ve 9 u Samakov'a aittir. Birisi Eskicuma-ya ait olup, bir tanesi de nüfus ile ilgilidir.

7 Bu hususlar Ruscuk R. 37, Vr. 24 te de göze çarpmaktadır. 11 Cemaziye'l-ahir 1166 (15 Nisan 1753) tarihinde Ruscuk Kadısı, zabıtları ve âyânına yazılan fermanla, Osmanlı Ülkesindeki eşkiyanın bertarafı için beraberce hareket edilmesi ve eşkiyanın buldukları yerlerden "ahz ve habs ve hükkam ve zabıtana" teslimi açıklanmaktadır.

8 Ruscuk R. 37 nolu defterde, sh. 230-231'de Rumeli'nin sağ ve soluyla, sonuna kadar olan yerlerdeki vezirlere, beylerbeylerine, kadılara, naiblere, mütesellimlere, voyvodalara, kethüdayerlerine, yeniçeri serdarlarına, diğer zabıtlara, "âyân-ı vilâyet ve ahali-i memleket"e hitâp eden fermanın tarihi 1165 recebtir. Oysa karttaki sicil tarihi (1166-1167)dir. Bu ferman halkın korunması ile ilgili olup, çok sayıda mübaşir gönderilerek halka eziyet edilmemesi, bu konuda daha önce de uyarmaların vaki olduğu, bir süre bunlara uyulduğu, fakat, gene bu düzenin bozulduğu açıklanmaktadır.

Köstence Şer'iyye Sicilleri

No.	Tarih
D. 492	1261 (1845)
D. 493	1261 (1845)

Samakov Şer'iyye Sicilleri

No.	Tarih
D. 495	1250 (1834)
D. 496	1259 (1844)

Sofya Şer'iyye Sicilleri

No.	Tarih
1	4 Safer 1013 (1604)
1. bis	1026-1027 (1617-1618)
1. bis 308)	1028 (1618-1619)
4	1120 (5 Ramazan-7 cemaziye'l-ahir II. 1121): 1708-1709
312 / I	1133-1134 (1721-1722)
bis 269	1134-1135 (1722-1723)
306	1137-1139 (1726-1727)
20-a	1140 (1727-1728)
309	1140-1141 (1728-1729)
312-b	1143-1144 (1730-1731)
309 bis-1	1144 (1731)
312 / 1	1150-1151 (1738)
20	1151-1152 (1738-1739)
312 / 5	1152 (1739)
312 / 6	1156 (1743)
312 / 7	1157-1158 (1744-1745)
312 / 8	1158-1161 (1745-1748)
311 / 1	1162-1163 (1749)
17	1164 (1751)
311 / 2	1164 (1751)
16	1170 (1 Receb) 1752
312 / 9	1169-1170 (1756-1757)
159	1169-1170 (1756)
311 / 3	1170 (1756)

No.	Tarih
21	1175-1176 (1761-1762)
22	1178-1179 (1764-1766)
166	1181-1182 (1768-1769)
311 / 4	1182 (1769)
26	1186 (1772)
25	1190-1191 (1776-1777)
173	1192-1193 (1778-1779)
162	1204 (1789-1790)
174	1204-1205 (1790)
311 / 6	1206-1207 (1792)
311 / 7	1206-1207 (1792)
23	1206-1208 (1791-1794)
165	1211-1212 (1797)
165 / a	1211-1212 (1797-1798)
30 bis	1212-1214 (1797-1799)
311 / 9	1214-1215 (1799-1800)
24	1203-1218 (1789-1803)
164	1219-1220 (1804-1805)
27	1220-1221 (1805-1806)
29	1222-1224 (1807-1809)
311 / 8	1223 (1808)
32	1228-1229 (1813-1814)
31	1229-1230 (1813-1814)
309 / bis-2	1230-1231 (1815-1816)
309 / bis-3	1231 (1816)
309 / bis-4	1234-1235 (1819)
I Gi	1248-1249 (1832-1833)
309 / bis5	1248-1249 (1832-1833)
D / 498	1250 (1834)
D / 499	1260 (1844)
S. 148	1 gurre-i şaban 1262 (25. VIII. 1846)
D. 500	1283 (1866-1867)

Dobruca Şer'iyye Sicilleri

No.	Tarih
R. 42	1213-1218 (1798-1803)
R. 48	1230-1236 (1814-1820)
R. 45	1294-1288 (1868-1871)
R. 44	1289-1294 (1872-1877)
R. 43	1297-1298 (1880-1881)
R. 46	1304-1306 (1887-1889)
R. 47	1306-1309 (1889-1891)
R. 41	1310-1314 (1892-1897)
R. 49	1314-1316 (1897-1899)

Ruscuk Şer'iyye Sicilleri

No	Tarih
R. 1	1066-1067 (1656-1657)
R. 3	1097-1100 (1686-1688)
R. 4	1106-1109 (1695-1698)
R. 2	1109-1111 (1698-1699)
R. 5	1121-1124 (1709-1712)
R. 51	1127-1128 (1715)
R. 52	1147-1148 (1734-1735)
R. 6	1149-1150 (1736-1737)
R. 36	1150-1151 (1738)
R. 7	1151-1152 (1738-1739)
R. 38	1155 (1742)
R. 37	1166-1167 (1753)
R. 8	1192-1193 (1778-1779)
R. 9	1200 (1785-1786)
R. 39	1204-1205 (1790-1791)
R. 10	1217-1218 (1802-1803)
R. 53	1220-1225 (1805-1810)
R. 11	1225 (1810)
R. 12	1227-1229 (1811-1814)
R. 13	1231-1232 (1816-1817)
R. 14	1233-1235 (1818-1820)
R. 15	1235-1239 (1820-1823)

No.	Tarih
R. 16	1239-1242 (1824-1827)
R. 17	1237-1239 (1821-1823)
R. 18	1242-1243 (1826-1827)
R. 19	1243-1244 (1827-1828)
R. 20	1245-1246 (1828-1829)
R. 21	1245-1249 (1828-1833)
R. 22	1249-1255 (1833-1839)
R. 23	1251-1265 (1835-1844)
R. 24	1265-1268 (1844-1851)
R. 25	1268-1271 (1851-1854)
R. 26	1271-1275 (1854-1858)
R. 27	1277-1277 (1858-1860)
R. 28	1280-1281 (1863-1865)
R. 29	1286-1287 (1869-1870)
R. 30	1287-1288 (1870-1871)
R. 31	1288-1289 (1871-1872)
R. 32	1290-1291 (1873-1874)
R. 33	1291-1292 (1874-1875)
R. 34	1291-1294 (1875-1877)
R. 35	1295-1296 (1878-1879)
D. 497	1297-1300 (1880-1884)

Silistre Şer'iyye Sicilleri

No.	Tarih
R. 50	1206-1207 (1791-1792)
R. 51	1288 (1871-1872)
R. 57	1289 (1872)
R. 55	1298-1305 (1881-1887)
R. 56	1303-1305 (1886-1888)

Tirgoviste (Eskicuma) Şer'iyye Sicilleri

No.	Tarih
309 / bis-7	1856

Vidin Şer'iyeye Sicilleri

No	Tarih
13	1110 (1698-1699)
14	1111 (1699-1700)
38	1117-1125 (1705-1713)
161-a	1122-1133 (1710-1721)
1-Gi-a	1125-1130 (1713-1718)
305	1127-1130 (1715-1718)
67	1130-1131 (1717-1720)
8	1132-1133 (1720-1721)
43	1135 (1722-1723)
160 / a	1138-1139 (1726)
19	1140-1141 (1727-1728)
10	1143-1144 (1730-1731)
42	1144-1145 (1731-1733)
40	1150-1152 (1737-1739)
54	1152-1153 (1739-1740)
18	1153 (1740)
9	1153-1154 (1741-1742)
25 / a	1159-1161 (1746-1748)
81	1159-1161 (1746-1748)
55	1138-1139 (1748-1749)
56	1163 (1749-1750)
41	1165-1166 (1752-1753)
64	1167-1169 (1754-1756)
44	1170-1171 (1757-1758)
80	1171 (1758)
62	1171-1173 (1758-1760)
52	1173-1175 (1759-1761)
63	1176-1177 (1762-1763)
61	1176-1178 (1763-1765)
74	1179-1189 (1766-1767)
39	1181-1182 (1767-1768)
37	1182-1184 (1768-1770)
307	1183-1185 (1770-1772)
159-a	1185-1187 (1772-1773)
71	1187-1188 (1773-1774)

No.	Tarih
11	1 Rebiyü'l-evvel 1182-21 Ramazan 1188 (5. XI. 1774-27. XII. 1755)
163	1188-1190 (1774-1776)
77	Cumade'l-ula 1190-muharrem 1191 (VI. 1776- II. 1777)
310	1191-1192 (1777-1778)
169	1192 (1778)
82	1193-1194 (1779-1880)
65	1196-1198 (1781-1783)
49	1195-1197 (1780-1782)
48	1194-1195 (1780-1781)
311 / 5	1201-1202 (1787)
59	1202-1203 (1787-1789)
79	1203-1204 (1788-1790)
68	1204-1026 (1789-1792)
6	fi cemadu'l-ahiri 1206-1209 (1791-1794)
160	1206-1207 (1792-1793)
33	1208-1210 (1792-1793)
69	1210 (1795-1796)
167	1209-1214 (1794-1800)
53	1220-1223 (1805-1808)
47	1223-1225 (1809-1810)
35	1226-1228 (1811-1813)
D. 501	1226 (1811)
D. 502	1267-1272 (1850-1855)
168	1228-1229 (1813-1814)
311 / 10	1230-1234 (1814-1815)
66	1230-1231 (1815-1816)
36	1231-1233 (1815-1818)
34	1223-1237 (1817-1821)
50	1235-1238 (1820-1823)
84	1241-1243 (1825-1828)
309 / bis-1	1256 (1841)
343	1282-1285 (1866-1869)
D. 491	ihtiman. 1845 "Defter-i Nüfus-u Der gada-i ihtiman"